

Proč formuloval otec Clevis svou myšlenku právě tímto způsobem? Byl vzorný hostitel a snažil se vždy najít takovou větu, která by byla přijatelná pro všechny přítomné. Protože Jana provázela pověst milovnicka žen, formuloval Clevis svůj souhlas s nahými nadry nikoli v jeho správném a hlubokém smyslu jako *etické* nadšení nad osvobozením z tisíciletého otroctví, ale kompromisně (s přihlédnutím k předpokládaným Janovým sklonům a proti svému vlastnímu přesvědčení) jako *estetickou* radost nad půvabem prsu.

Snažil se být přítom přesný a diplomaticky opatrný: neodvážil se říci přímo, že by ošklivá ňadra měla zůstat zakryta. Ale tato nesporně nepřijatelná myšlenka, byť nevyslovena, přece jen příliš zřejmě vyplývala z vyslovené věty a stala se lehkou kořistí čtrnáctileté dcery, která vybuchla:

“A co vaše břicha? Co vaše tlustá břicha, která odedávna bez nejmenšího studu nosíte po plážích!”

Matka Clevisova se rozesmála a tleskala dceři: “Bravo!”

Otec Clevis se přidal k potlesku matky Clevisové. Pochopil ihned, že dcera má pravdu a že se stal zase obětí své nešťastné snahy po kompromisu, kterou mu manželka i dcera vždycky vyčítaly. Byl však člověk tak hluboce smířlivý, že i svůj kompromisní názor zastával jen velmi kompromisně a dával okamžitě za pravdu radikálnějšímu dítěti před sebou. Ostatně napadená věta neobsahovala jeho vlastní myšlenku nýbrž jen předpokládané stanovisko Janovo, takže se mohl postavit po bok dcery s radostí, bez váhání a s otcovským zadostiučiněním.

Dcera byla povzbuzena potleskem obou rodičů a pokračovala: “Myslíte si, že když jsme bez podprsenek, že to děláme kvůli vašemu potěšení? Děláme to pro sebe, protože se nám to líbí, protože je to tak příjemnější, pro-

tože naše tělo je tak blíž slunci! Vy nejste s to se přestat na nás dívat jako na sexuální objekty!”

Matka i otec Clevisovi opět zatleskali, jenomže tentokrát se do jejich *bravo* vmísil poněkud jiný odstín. Věta jejich dcery byla totiž jednak správná, ale zároveň i poněkud nepatřičná vzhledem k jejím čtrnácti letům. Bylo to, jako když sedmiletý hoch řekne: Když přijdou lupiči, já maminku ochráním. I v takovém případě rodiče tleskají, protože synovo prohlášení si zaslouží nepochybně chvály. Jelikož však zároveň svědčí i o neúměrné sebedůvěře, mísí se do pochvaly právem jistý úsměv. Přesně tímto úsměvem zbarvili rodiče Clevisovi své druhé *bravo* a dcera, která úsměv slyšela a nesouhlasila s ním, opakovala s podrážděnou umíněností:

“S tímhle je jednou provždy konec. Já nejsem pro nikoho sexuální objekt.”

Rodiče už jen kývali uznale hlavou, bez úsměvu, aby dceru neprovokovali k dalším proklamacím.

Jan se však neubráníl, aby neřekl:

“Holčičko, kdybys věděla, jak je to nesmírně snadné nebýt sexuálním objektem.”

Řekl tu větu tiše, ale s takovým upřímným smutkem, že se zdála ještě dlouho rezonovat místností. Nebylo možno ji přejít mlčením, ale nebylo ani možno na ni nějak reagovat. Nejenže si nezasloužila souhlasu, protože nebyla pokroková, ale nezasloužila si ani polemiky, protože nebyla ani zjevně protipokroková. Byla to nejhorší možná věta, protože se ocitala mimo debatu, kterou řídil duch doby. Byla to věta mimo dobro a zlo, věta absolutně nepatřičná.

Bylo proto chvíli ticho, Jan se rozpačitě usmíval, jako by se omlouval za to, co řekl, a pak otec Clevis, ten mistr mostů vrhaných od člověka k člověku, začal mluvit o Passerovi, který byl jejich společným přítelem. Obdiv

k Passerovi je bezpečně spojoval. Clevis chválil Passerův optimismus, jeho zarputilou lásku k životu, kterou v něm žádný lékařský režim není s to utlumit. Vždyť Passerova existence je dnes omezena na pouhý úzký pruh života bez žen, bez jídla, bez pití, bez pohybu a bez budoucnosti. Nedávno k nim přijel na chatu, právě když u nich byla herečka Hana.

Jana velmi zajímalo, co ukáže Clevisova vodní váha přiložená na herečku Hanu, u níž zjistil rysy egocentristu téměř nesnesitelného. Ale vodováha ukázala, že se Jan mýlil. Clevis oceňoval bez výhrady způsob, jakým se chovala k Passerovi. Věnovala se jenom jemu. Bylo to od ní nesmírně lidské. Přitom všichni víme, jakou prožívá tragédii.

“Jakou?” ptal se překvapeně zapomětlivý Jan.

Copak to Jan neví? Její syn utekl z domu a několik dnů se nevracel! Zhroutila se z toho nervově! A přece tváří v tvář Passerovi, odsouzení na smrt, zapoměla sama na sebe. Chtěla ho vytrhnout z jeho starostí a volala ve sebe *Já tak ráda chodím na houby! Kdo se mnou půjde na houby?* A Passer se k ní přidal a všichni ostatní odmítli jít s nimi, protože tušili, že s ní chce být sám. Tři hodiny chodili lesem a pak se stávlili v hospodě na červené víno. Passer má zakázány procházky i alkohol. Vrátil se velice schvácený, ale byl šťastný. Příští den ho museli odvézt do nemocnice.

“Myslím, že je to s ním dost vážné,” řekl otec Clevis a pak dodal, jako by Jana napomínal: “Měl by ses jít za ním podívat.”

5.

Jan si říká: Na počátku erotického věku muže je vzrušení bez rozkoše a na konci je rozkoš bez vzrušení.

Vzrušení bez rozkoše, to je Dafnis. Rozkoš bez vzrušení, to je dívka z půjčovny sportovních potřeb.

Když ji před rokem poznal a pozval k sobě, řekla mu nezapomenutelnou větu: “Kdybychom se milovali, bylo by to jistě po té technické stránce krásné, ale nejsem si jista tou citovou stránkou.”

Řekl jí, že z jeho strany si může být citovou stránkou zcela jista, a ona přijala jeho slova, jako byla zvyklá přijímat v půjčovně zálohu na vypůjčené lyže a o citech už nemluvila. Zato co se týče té technické stránky, ho pořádně potýrala.

Byla to fanatička orgasmu. Orgasmus byl pro ni náboženstvím, cílem, nejvyšším imperativem hygieny, synonymem zdraví, ale i pýchou, protože ji odlišoval od méně šťastných žen jako třeba jachta nebo významný snoubenec.

A nebylo lehké jí udělat rozkoš. Volala na něho *rychleji, rychleji*, a pak zase *pomalů, pomalů* a pak *silněji, silněji* jako trenér, který křičí povely veslařům na osmiveslici. Absolutně soustředěna na citlivé body své kůže, vedla mu ruku, aby ji přiložil v pravý čas na pravé místo. Byl zpočený a před očima se mu míhal její netrpělivý pohled a horlivě se zmítající tělo, to pohyblivé zařízení na výrobu malého výbuchu, v němž byl smysl a cíl všeho.

Když od ní naposledy odcházel, vzpomněl si na Hertze, operního režiséra z malého střeoevropského města, v němž strávil své mládí. Hertz nutil zpěvačky, aby při zvláštních pohybových zkouškách mu předvedly celou svou roli nahé. Aby si byl zcela jist správným držením jejich těla, musily si vsunout do řitního otvoru tužku. Směr, kterým tužka trčela dolů, prodlužoval linii páteře, takže starostlivý režisér mohl kontrolovat chůzi, pohyb, poskok i postoj zpěvaččina těla s vědeckou přesností.

Když se s ním pohněvala mladá sopranistka a uďala ho

na ředitelství, Hertz se hájil, že nikdy žádnou zpěvačku neobtěžoval, ba že se nikdy žádné ani nedotkl. Byla to pravda, ale jeho počínání s tužkou se tak zdálo ještě zvrhlejší, takže Hertz musil se skandálem opustit Janovo rod-né město.

Jeho aféra se však stala slavná a mladičkový Jan začal její zásluhou navštěvovat operní představení. Představo-val si, že všechny zpěvačky s jejich patetickými gesty, za-kloněnými hlavami a dokořán otevřenými ústy jsou na-hé. Orchester plakal, zpěvačky se chytaly za levou stranu hrudi a on viděl, jak jim z nahých zadků čouhají tužky. Bušilo mu srdce: byl vzrušen Hertzovým vzrušením! (Dodnes neumí vidět jinak operní představení a dodnes je navštěvuje s pocity mladíčka, který se chodí tajně dí-vat na obscénní divadlo.)

Říká si: Hertz byl vznešený alchymista neřesti, který našel v tužce zastrčené do zadku magickou formuli vzru-šení. A stydí se před ním: Hertz by se nikdy nedal přinu-tit k namáhavé činnosti, kterou před chvílí za zvuku po-velů vykonával na těle dívky z půjčovny sportovních potřeb.

6.

Stejně jako se invaze košů děje na rubu evropských dě-jin, odehrává se příběh, který vypravují, na rubu Janova života. Skládám ho z oddělených zážitků, kterým Jan nevěnoval pravděpodobně zvláštní pozornost, neboť na líci života ho tehdy zaměstnávalo mnoho událostí a sta-rostí: nabídka místa za oceánem, horečná odborná prá-ce, přípravy na cestu.

Nedávno potkal na ulici Barbaru. Vyčítala mu, proč ji nikdy nenavštíví, když má hosty. Barbařin dům byl po-věstný kolektivními erotickými radovánkami. Jan se bál

214

pomluv a po léta pozvání odmítal. Tentokrát se však usmál a řekl: "Ano, rád přijdu." Ví, že se do tohoto měs-ta nikdy nevrátí a na diskrétnosti mu už nezáleží. Před-stavuje si Barbařinu vilu plnou veselých nahých lidí a říká si, že by to vlastně nebyla tak špatná slavnost na roz-loučenou.

Neboť Jan se loučí. Za několik měsíců překročí hrani-ci. Ale jen co si to uvědomí, slovo *hranice*, užitá v běžném zeměpisném významu, mu připomene jinou hranici, ne-hmotnou a neuchopitelnou, na kterou v poslední době čím dál víc myslí.

Jakou hranici?

Žena, kterou měl na světě nejraději (bylo mu tehdy třicet) mu říkávala (byl skoro zoufalý, když to slyšel), že to, co jí drží při životě, je jen vlasek. Ano, chce žít, ži-vot ji nesmírně těší, ale zároveň ví, že to *chci žít* je uple-teno z vlákna pavučiny. Stačí tak málo, tak nesmírně má-lo, aby se člověk dostal na druhou stranu hranice, za níž všechno ztrácí smysl: láska, přesvědčení, víra, dějiny. Celé tajemství lidského života spočívá v tom, že se děje v těsné blízkosti, ba v přímém dotyku té hranice, že je od ní oddělen ne kilometry, ale jediným milimetrem.

7.

Každý muž má dva erotické životopisy. Obvykle se mluví jen o tom prvním: seznamu lásek a milostných setkání.

Možná že zajímavější je druhá biografie: průvod žen, které jsme chtěli a které nám unikly, trýznivá historie ne-uskutečněných možností.

Je ale ještě třetí, tajemná a zneklidňující kategorie žen. To jsou ty, s kterými jsme nemohli a neuměli nic mít. Lí-bily se nám, my jsme se líbili jim, ale zároveň jsme vzápě-

215

tí pochopili, že je mít nemůžeme, protože se s nimi ocitáme na druhé straně hranice.

Jan jel ve vlaku a četl si. Neznámá hezká dívka si přisedla do jeho kupé (jediné volné místo bylo právě naproti němu) a pozdravila ho. Opětoval pozdrav a přemýšlel, odkud ji zná. Obrátil oči zpět do stránek knihy, ale četlo se mu špatně. Cítil, že se na něho dívka stále dívá se zájmem a očekáváním.

Zavřel knížku: "Odkud vás znám?"

Nebylo to nic pozoruhodného. Setkali se prý před pěti lety v nějaké bezvýznamné společnosti. Vzpomněl si na tu dobu a položil jí několik otázek: co tehdy vlastně dělala, s kým se stýkala, kde teď pracuje a jestli ji práce zajímá.

Byl zvyklý na to, že uměl roznítit rychle jiskru mezi sebou a kteroukoli ženou. Jenomže tentokrát si připadal jako úředník personálního oddělení kladoucí otázky ženě, která se přišla ucházet o místo.

Odmlčel se. Rozevřel knížku, snažil se číst, ale měl pocit, že je pozorován neviditelnou zkušební komisí, která má o něm celý fascikl informací a nespouští z něho zrak. Trucovitě se díval do stránek, aniž věděl, co v nich je, a uvědomoval si, že komise zaznamenává trpělivě minuty jeho mlčení, aby mu je započítala do výsledné známky.

Znovu tedy zavřel knížku, znovu se pokoušel zapříst s dívkou lehounký rozhovor a znovu zjišťoval, že to nejde.

Usoudil, že nezdár souvisí s tím, že si vyprávějí v kupé plném lidí. Pozval ji do jídelního vozu, kde seděli sami. Rozhovořil se o něco volněji, ale jiskru ani zde nevykřesal.

Odešli znovu do kupé. Znovu rozevřel knížku a znovu nevěděl, co je v ní.

Chvilí seděla tiše naproti němu a pak se zvedla a vyšla na chodbičku dívat se z okna.

Měl pocit strašného neuspokojení. Dívka se mu líbila a její chování nebylo než tichá výzva.

Chtěl ještě na poslední chvíli všechno zachránit. Vyšel na chodbičku a postavil se vedle ní. Řekl jí, že ji dnes nepoznal pravděpodobně proto, že změnila účes. Shrnul jí vlasy z čela a díval se na její změněnou tvář.

"Ano, teď už vás poznávám," řekl jí. Samozřejmě, že ji nepoznával. Také o to vůbec nešlo. Chtěl jí jen tisknout ruku pevně k temeni, hlavu jí mírně tlačit dozadu a dívat se jí takto do očí.

Kolikrát už v životě položil různým ženám ruku na hlavu a ptal se: "Ukažte, jak byste takhle vypadala?" Ten panovačný dotek a panovačný pohled dovedl rázem změnit celou situaci. Jako by už v zárodku obsahoval (a z budoucnosti přivolával) tu velkou scénu, kdy se jí zmocní se vším všudy.

Jenomže tentokrát bylo jeho gesto bez účinku. Jeho vlastní pohled byl mnohem slabší než pohled, který na sobě cítil, pochybovačný pohled zkušební komise, která dobře věděla, že se opakuje, a dávala mu vědět, že každé opakování je jen napodobování a každé napodobování je bezcenné. Jan se náhle viděl jejima očima. Viděl žalostnou pantomimu svého pohledu a gesta, stereotypní posunčinu, která se mnohaletým opakováním vyprázdnila z jakéhokoli obsahu. Tím, že jeho gesto ztratilo bezprostřednost, spontánní samozřejmý smysl, stalo se náhle nesnesitelně namáhavé, jako by měl na ruce přivázané padesátikilové závaží. Dívčin pohled vytvořil kolem něho zvláštní prostředí *zmnohonásobené tíže*.

Nebylo možno pokračovat dál. Pustil jí hlavu a zadíval se z okna na míjející zahrady.

Vlak dojel do cíle. U východu z nádraží řekla, že bydlí nedaleko, a pozvala ho k sobě.

Odmítl ji.

Myslel na to pak celé týdny: jak mohl odmítnout dívku, která se mu líbila?

Ocitál se s ní na druhé straně hranice.

8.

Mužský pohled byl již často popsán. Spočívá prý chladně na ženě, jako by ji měřil, vážil, oceňoval, vybíral, jinak řečeno, proměňoval ve věc.

Méně známo je, že žena není proti tomu pohledu tak zcela bezbranná. Je-li proměněna ve věc, pozoruje tedy muže zrakem věci. Je to, jako by kladivo dostalo náhle oči a pozorovalo upřeně zedníka, který jím zatlouká hřebík. Zedník vidí zlomyslné oči kladiva, ztratí jistotu a uhodí se do palce.

Zedník je pánem kladiva, ale kladivo má nad zedníkem převahu, protože nástroj ví přesně, jak se s ním má zacházet, kdežto uživatel nástroje to může vědět jen přibližně.

Schopnost dívat se proměňuje kladivo v živou bytost, ale dobrý zedník musí vydržet jeho drzý pohled a pevnou rukou ho znova proměnit ve věc. Žena prý takto prožívá kosmický pohyb nahoru a dolů: vzlet věci v bytost a pád bytosti ve věc.

Janovi se však přiházelo čím dál častěji, že se hra na zedníka a kladivo nedařila. Ženy se špatně dívaly. Kázaly hru. Bylo to tím, že se v té době začaly organizovat a rozhodly se změnit odvěky ženský úděl? Anebo Jan stárl a viděl jinak ženy i jejich pohled? Měnil se svět, anebo se měnil on?

Těžko říci. Jisto je, že dívka z vlaku ho měřila nedůvěřivými očima plnými pochyb, takže mu kladivo vypadlo z ruky dřív, než ho vůbec stačil pozvednout.

Nedávno potkal Ervína, který si mu stěžoval na Bar-

baru. Pozvala ho k sobě. Byly u ní dvě dívky, které Ervín neznal. Chvilí si povídali a pak Barbara zničeho nic přinesla z kuchyně starý velký plechový budík. Začala se bez řečí svlékat a dívky s ní.

“Rozumíte,” stěžoval si Ervín Janovi, “svlékaly se lhostejně a nedbale, jako bych byl pes anebo květináč.”

Pak mu Barbara poručila, aby se svlékl i on. Nechtěl minout příležitost milovat se s dvěma neznámými dívkami a uposlechl. Když byl nahý, Barbara ukázala na budík: “Dívej se dobře na vteřinovou ručičku. Když ti do minuty nevstane, tak vypadneš!”

“Dívaly se mi upřeně do rozkroku a tak, jak vteřiny ubíhaly, začaly se chechtat! Pak mne vyhodily!”

To je případ, kdy se kladivo rozhodlo kastrovat zedníka.

“Víš, Ervín je nafoukaný klacek a já jsem s Barbařiným trestným komandem tajně sympatizoval,” říkal Jan Hedvice. Ostatně Ervín se svými kamarády prováděl dívkám něco velmi podobného, co Barbara provedla jemu. Dívka přišla, chtěla se milovat a oni ji svlékli a přivázali ke gauči. Dívce nevadilo, že je přivázaná, to tvořilo součást hry. Skandální však bylo, že jí nic neudělali, ani se jí nedotkli, jen si ji prohlíželi. Dívka se cítila znásilněna.

“Právem,” řekla Hedvika.

“Ale umím si představit ty nahé, spoutané, prohlížené dívky dokonale vzrušené. Ervín v podobné situaci vzrušen nebyl. Byl kastrován.”

Byl pozdní večer, seděli oba v Hedvičině bytě a na stolku před nimi stála do půli vyprázdněná láhev whisky. “Co tím chceš říci?” zeptala se.

“Chci tím říct,” odpovídal Jan, “že když muž a žena dělají totéž, není to totéž. Muž znásilňuje, žena kastruje.”

“Chceš tím říci, že kastrovat muže je hanebnost, kdežto znásilnit ženu je krásné.”

“Chci tím jen říct,” bránil se Jan, “že znásilnění je součástí erotiky, kdežto kastrace je její popření.”

Hedvika vypila jedním douškem celou sklenku a zlobila se: “Jestli je znásilnění součástí erotiky, pak je celá erotika namířena proti ženě a bylo by třeba vymyslet jinou erotiku.”

Jan upil whisky, chvíli mlčel a pak pokračoval: “Před mnoha lety v mé staré vlasti jsme pořádali s kamarády antologii výroků, které pronášely naše milenky při souložích. Víš, které slovo se vyskytovalo nejčastěji?”

Hedvika to nevěděla.

“Slůvko *ne*. Slůvko *ne* mnohokrát po sobě opakované: *ne, ne, ne, ne, ne, ne...* Dívka přišla, aby se milovala, ale když ji člověk objal, odstrkovala ho a říkala *ne*, takže celé milování bylo osvětleno rudým světlem tohoto nejkrásnějšího ze všech slov a proměněno v malou imitaci znásilnění. I ve chvíli, kdy se jim blížila rozkoš, říkaly *ne, ne, ne, ne* a velmi mnohé křičely *ne* i při rozkoši. *Ne* je pro mne od těch dob královnou mezi slovy. Byla jsi také zvyklá říkat *ne*?”

Hedvika odpověděla, že nikdy neříkala *ne*. Proč by říkala něco, co si nemyslí? “Když žena říká *ne*, myslí tím ano. Tenhle mužský bonmot mne uváděl vždycky v zuřivost. Ta věta je blbá jak lidské dějiny.”

“Ale ty dějiny jsou v nás a my jim nemůžeme uniknout,” namítal Jan. “Žena, která prchá a brání se. Žena, která se dává, muž, který bere. Žena, která se zahaluje, muž, který s ní strhává šaty. Vždyť jsou to odvěké obrazy, které jsou v nás!”

“Odvěké a hloupé! Hloupější než svaté obrázky! Co když už to ženy unavilo chovat se podle jejich vzoru? Co když už je omrzelo to věčné opakování? Co když chtějí vymyslet jiné obrazy a jinou hru?”

“Ano, jsou to hrozně hloupé obrazy a hloupě se opa-

kují. Máš úplně pravdu. Ale co když právě jen do těch hloupých obrazů je vepsáno naše vzrušení před tělem ženy? Zničí-li se v nás ty staré hloupé obrazy, bude se moci muž ještě milovat s ženou?”

Hedvika se rozesmála: “Myslím, že si děláš zbytečné starosti!”

Pak se na něho zadívala mateřským pohledem: “A nemysli si, že jsou všichni muži jako ty. Co víš o tom, jací jsou muži, když zůstanou sami se ženou?”

Jan opravdu nevěděl, jací jsou muži, když zůstanou sami se ženou. Bylo ticho a Hedvika měla na tváři blažený úsměv; který naznačoval, že je již velmi pozdní večer a blíží se chvíle, kdy bude Jan na jejím těle roztáčet prázdný filmový kotouč.

Po delším zamyšlení dodala: “Milování není konec konců tak důležitá věc.”

Jan zbystřil sluch: “Myslíš si, že milování není tak důležitá věc?”

Usmívala se na něho něžně: “Ne, milování není tak důležitá věc.”

Zapomněl rázem na jejich debatu, protože v té chvíli pochopil něco mnohem důležitějšího: pro Hedviku není fyzická láska než znak, symbolický úkon stvrzující přátelství.

Toho večera se poprvé odvážil říci, že je unaven. Ulehl si k ní do postele jako cudný přítel a neroztácel kotouč. Hladil ji něžně po vlasech a viděl, jak se nad jejich společnou budoucností klene útěšná duha míru.

9.

Před deseti lety chodívala k Janovi na návštěvu jistá vdaná paní. Znali se už léta, ale stýkali se jen velmi zřídka, neboť paní byla zaměstnána, a i když se pro něho

uvolnila, nesměli plynout časem. Nejdřív si sedla do křesla, chvíli povídali, ale opravdu jen chvíli. Jan musel brzy povstat, přistoupit k ní, políbit ji a zvednout z křesla do svého náručí.

Pak ji pustil z objetí, oba od sebe poodskočili a začali se překotně svlékat. Odhodil sako na židli. Ona svlékla svetřík a odložila na opěradlo židle. Předklonila se a začala si stahovat punčocháče. On si rozepjal kalhoty a spouštěl si je. Spěchali. Stáli hluboce předkloněni, jeden proti druhému, on vytahoval z nohavic postupně jednu i druhou nohu (zvedal je přitom vysoko jako při slavnostním vojenském pochodu), ona se shýbala k zemi shrnujíc punčocháče ke kotníkům a vytahovala z nich pak nohy, zvedajíc je do výše stejně jako on.

Tak to dělali pokaždé, ale jednoho dne se stala ta nepatrná událost, na kterou nikdy nezapomene: Pohlédla na něho a nemohla udržet úsměv. Byl to úsměv skoro něžný, plný pochopení a soucitu, úsměv plachý, který se sám za sebe omlouval, ale přece jen nepochybně úsměv probuzený nenadálým světlem směšnosti, které ozářilo celou scénu. Musil se velmi ovládat, aby ten úsměv neopětoval. Neboť i před ním vystoupila z přítmi obvyklosti nenadálá směšnost dvou lidí, kteří stojí předkloněni proti sobě a v divném spěchu zvedají vysoko nohy. Pociťil, že ho dělí jen vlásek od toho, aby se nerozesmál. Ale věděl, že pak už by se nemohli milovat. Smích tu byl jako obrovská past, která trpělivě číhala v místnosti skryta za tenkou stěnou. Bylo to jen pár milimetrů, které dělily milování od smíchu, a on se děsil, aby je nepřekročil. Pár milimetrů, které ho dělily od hranice, za níž věci přestávají mít smysl.

Ovládl se. Odehnal úsměv, odhodil kalhoty a rychle k ní přistoupil, aby se honem dotkl jejího těla a jeho teplem zahnal ďábla smíchu.

Dověděl se, že Passerův zdravotní stav je čím dál horší. Žije pod morfiiovými injekcemi a jen několik hodin denně je v plné kondici. Jel za ním do vzdáleného sanatoria vlakem a trápil se výčitkami, že ho tak málo navštěvoval. Když ho uviděl, trochu se zděsil, protože Passer nápadně zestaral. Několik stříbrných vlasů opisovalo nad jeho lebkou stejně vzdušnou křivku, jako ji před časem opisovaly jeho hnědé a skoro husté vlasy. Jeho tvář byla vzpomínkou na jeho někdejší tvář.

Přivítal ho s obvyklým temperamentem. Vzal ho pod paží a vlekl energickým krokem k sobě do pokoje, kde se usadili proti sobě u stolu.

Když se s ním setkal kdysi dávno poprvé, Passer mluvil o velkých nadějích lidstva a bušil přitom pěstí do stolu, nad nímž svítily jeho věčně nadšené oči. Dnes nevyprávěl o nadějích lidstva, ale o nadějích svého těla. Lékaři říkají, že překoná-li při intenzivní injekční léčbě a při velkých bolestech příštích čtrnáct dní, má vyhráno. Když to Janovi říkal, bušil přitom pěstí do stolu a oči mu svítily. Nadšené vyprávění o nadějích těla bylo tesknou vzpomínkou na vyprávění o nadějích lidí. Obě ta nadšení byla stejně iluzorní a zářící oči Passerovy jim propůjčovaly oběma stejně čarovné světlo.

Pak mluvil o herečce Haně. S cudným mužským ostychem přiznal Janovi, že se ještě naposledy zbláznil. Zbláznil se do nesmírně krásné ženy, i když věděl, že toto bláznovství je ze všech možných bláznovství to nejpošestilejší. Vyprávěl se zářícíma očima o lese, v němž hledali hříby, jako by hledali poklad, a o hospodě, v které seděli nad červeným vínem.

“A Hana byla báječná! Rozumíš! Netvářila se jako sta-

rostlivá ošetřovatelka, nepřipomínala mi soucitnými pohledy mé mrzáctví a mou zkázu, smála se a pila se mnou. Vypili jsme litr vína! Bylo mi, jako bych měl osmnáct let! Seděl jsem na své židli umístěné přesně na čáře smrti a chtělo se mi zpívat!"

Passer bušil pěstí do stolu a díval se na Jana svými zářícíma očima, nad nimiž se klenula vzpomínka na mohutnou hřívu, naznačená třemi stříbrnými vlasy.

Jan řekl, že my všichni sedíme na čáře smrti. Celý svět, propadající se do násilí, krutosti a barbarství, se posadil na tu čáru. Řekl to, protože miloval Passera a zdálo se mu strašné, že tento muž, který nádherně buší pěstí do stolu, zemře dříve než svět, který si nezaslouží žádnou lásku. Snažil se přivolat blíž zánik světa, aby smrt Passerova se stala snesitelnější. Ale Passer s koncem světa nesusouhlasil, uhodil pěstí do stolu a začal znovu mluvit o nadějích lidí. Řekl, že žijeme v době velkých změn.

Jan nikdy nesdílel Passerovo nadšení nad tím, jak se věci mění, ale přece měl rád jeho touhu po změnách, protože v ní viděl nejstarší lidskou touhu, nejkonzervativnější konzervatismus lidstva. Ale přesto, že ji měl rád, toužil mu ji nyní vzít, když se Passerova židle ocitla na čáře smrti. Chtěl v jeho očích pošpinit budoucnost, aby se mu méně stýskalo po životě, jež ztrácí.

Řekl mu proto: "Pořád nám říkají, že žijeme ve velké době. Dupont mluví o konci žido-křesťanské éry, jiní o konci Evropy, jiní zas o světové revoluci a komunismu, ale to všechno jsou hlouposti. Převratnost naší doby je v něčem docela jiném."

Passer se mu díval do očí svým zářícím zrakem, nad nimiž se klenula vzpomínka na mohutnou hřívu, z níž zbyly tři stříbrné vlasy.

Jan pokračoval: "Znáš ten příběh o anglickém lordu?"

Passer uhodil pěstí do stolu a řekl, že ten příběh nezná.

"Anglický lord říká své ženě po svatební noci: Lady, doufám, že jste otěhotněla. Nechtěl bych opakovat podruhé ty směšné pohyby."

Passer se usmál, ale neuhodil pěstí do stolu. Tato anekdota nebyla z rodu příběhů, které probouzely jeho nadšení.

A Jan pokračoval: "Žádná světová revoluce. Prožíváme velkou historickou epochu, kdy se fyzická láska definitivně proměňuje ve směšné pohyby."

Na Passerově tváři se objevil jemně narýsovaný úsměv. Jan ho dobře znal. Nebyl to úsměv radosti ani souhlasu, ale úsměv tolerance. Byli si oba vždycky velmi vzdáleni, a když se v některých okamžicích jejich rozdílnost projevila příliš nápadně, rychle vysílali jeden ke druhému tento úsměv, aby se ujistili, že jejich přátelství tím není nijak ohroženo.

11.

Proč se mu pořád zjevuje ta představa hranice?

Říká si, že je to tím, že stárne: Věci se opakují a každým opakováním ztrácejí kus svého smyslu. Anebo lépe řečeno, ztrácejí kapku po kapce svou vitální sílu, která smysl automaticky předpokládá, aniž se po něm ptá. Hranice znamená tedy podle Jana maximální míru přípustné opakovatelnosti.

Jednou navštívil divadelní představení, kde velmi inteligentní komik uprostřed akce začal zničehonic pomalu a velmi soustředěně počítat: jedna, dvě, tři, čtyři... vyslovoval každou číslici s největším zamyšlením, jako by mu unikala a on ji hledal v prostoru kolem dokola: pět, šest, sedm, osm... Při patnácti se publikum začalo smát a když došel pomalu a čím dál zamyšleněji ke stovce, padalo z lavic.

Na jiném představení si tentýž komik sedl k pianu a začal hrát levou rukou doprovod k valčíku: m ta ta, m ta ta. Pravou ruku měl spuštěnu, žádná melodie se neozývala, jen stále stejné m ta ta, m ta ta, ale on se díval významně do publika, jako by ten valčíkový doprovod byla nádherná hudba hodná dojetí, aplauzu a nadšení. Hrál stále, dvacetkrát, třicetkrát, padesátkrát, stokrát to stejné m ta ta, m ta ta a lidé se dusili smíchem.

Ano, když se překročí hranice, ozve se osudově smích. Ale když se jde ještě dál, ještě i *za* smích?

Jan si představuje, že řečtí bohové se nejdřív vášnivě účastňovali příběhů lidí. Pak už zůstávali na Olympu a jen se dívali dolů a chechtali. A dnes už dávno spí.

Přesto si však myslím, že se Jan mýlí, domnívá-li se, že hranice je čára, která na určitém místě přetíná lidský život, že tedy označuje přelom v čase, určitou vteřinu na orloji lidského života. Ne. Jsem si naopak jist, že hranice je s námi stále, nezávisle na čase a na našem věku, že je všudypřítomná, i když za jistých okolností více, za jiných méně viditelná.

Žena, kterou měl Jan tak rád, měla pravdu, když říkala, že to, co ji drží při životě, je jen vlákno pavučiny. Stačí tak málo, nepatrný závan vánku, věci se malinko posunou a to, pro co by člověk ještě před chvílí položil život, se najednou objeví jen jako bezobsažný nesmysl.

Jan měl přátele, kteří opustili jako on svou starou vlast a věnovali všechnen čas boji za její ztracenou svobodu. Všichni z nich již poznali ten pocit, že pouto, které je víže k jejich zemi, je jen iluze a že jen jakousi setrvačností osudu jsou stále ochotni zemřít pro něco, na čem jim vůbec nezáleží. Všichni znali ten pocit a zároveň se ho báli znát, odvraceli hlavu, aby neviděli hranici a ne sklouzli (přitahování závratí, jako by je přitahovala propast) na druhou stranu, kde jazyk jejich týraného národa zní už jen bezvýznamně jako cvrlikání ptáků.

Jestli si Jan sám pro sebe definoval hranici jako mez nejvyšší přípustné opakovatelnosti, musím ho tedy opravit: hranice není produktem opakování. Opakování je jen jeden ze způsobů, jak učinit hranici viditelnou. Čára hranice je přikryta prachem a opakování je jako pohyb ruky, která ten prach odhruje.

Chtěl bych Janovi připomenout tento pozoruhodný zážitek z jeho dětství: Bylo mu tehdy asi třináct let. Mluvílo se o bytostech, které žijí na jiných planetách. A on si hrál s představou, že ti nezemští tvorové jsou obdařeni více erotickými částmi těla, než jich má člověk, obyvatel země. On, třináctileté dítě, které se tajně vzrušovalo pohledem na ukradenou fotografii nahé tanečnice, došel nakonec k pocitu, že pozemská žena, obdařená klímem a dvěma řadami, tímto příliš jednoduchým trojúhelníkem, je vlastně eroticky chudá. Snil o bytosti, která má na těle místo mizerného triangu deset nebo dvacet erotických míst a poskytuje očím vzrušení zcela nevyčerpatelné.

Chci tím říci, že ještě uprostřed předaleké dráhy svého panictví věděl, co to je být znuděn ženským tělem. Ještě před poznáním rozkoše došel v pouhých představách až na konec vzrušení. Poznal jeho vyčerpatelnost.

Žil tedy už od samého dětství v dohledu oné tajemné hranice, za níž ženské ňadro je pouhou měkkou boulí visící na hrudi. Hranice byla jeho údělem od samého počátku. Třináctiletý Jan, toužící po dalších erotických místech na ženském těle, o ní věděl stejně dobře jako Jan o třicet let starší.

12.

Bylo větrno a blátivo. Proti otevřenému hrobu stáli v nepravidelném půlkruhu smuteční hosté. Byl tam Jan,

byli tam skoro všichni jeho známí, herečka Hana, Clevisovi, Barbara, a ovšem Passerovi: manželka, plačící syn a dcera.

Dva muži v obnošených šatech nadzvedli lana, na nichž spočívala rakev. V téže chvíli přistoupil k hrobu rozrušený muž s papírem, otočil se čelem k hrobníkům, podíval se do papíru a začal nahlas číst. Hrobníci se na něho podívali, chvíli zaváhali, zda nemají rakev položit znovu vedle hrobu, ale pak ji začali spouštět zvolna do jámy, jako by se rozhodli, že mrtvého ušetří, aby musil poslouchat ještě čtvrtý projev.

Nečekané zmizení rakev řečníka znejistělo. Celá jeho řeč byla vypracována v druhé osobě jednotného čísla. Oslovoval mrtvého, ujišťoval ho, souhlasil s ním, chlácholil ho, děkoval mu a odpovídal na jeho předpokládané otázky. Rakev dosedla na dno jámy, hrobníci vytáhli vzhůru lana a zůstali stát skromně u hrobu. Když viděli, jak naléhavě k nim řečník promlouvá, sklopili v rozpacích hlavu.

Čím víc si řečník uvědomoval nepatřičnost situace, o to víc ho přitahovaly obě smutné postavy a musil od nich odtrhnout oči téměř násilím. Pootočil se směrem k půlkruhu smutečních hostí. Ale ani nyní nezněl jeho projev stylizovaný v druhé osobě lépe, neboť se zdálo, jako by mrtvý nebožtík se skrýval někde mezi zástupem.

Kam se měl řečník dívat? Upřel oči úzkostně do papíru a přestože znal svůj projev nazpaměť, nespouštěl pohled s písmen.

Všechny přítomné ovládl jakýsi neklid zvyšovaný ještě neurotickými poryvy větru, který se o ně každou chvíli prudce opřel. Otec Clevis měl klobouk pečlivě naražen na temeni, ale vítr byl tak prudký, že mu ho pojednou zvedl z hlavy a nechal ho dosednout mezi otevřený hrob a rodinu Passerových stojící v první řadě.

V první chvíli se chtěl prodrat zástupem a utíkat pro klobouk, ale vzápětí si uvědomil, že by takovým jednáním dal najevo, že je mu klobouk dražší než vážnost obřadu věnovaného příteli. Rozhodl se tedy nerušit a tvářit se, že se nic nestalo. Ale nebylo to dobré řešení. Od chvíle, co se klobouk octl sám na prostranství před hrobem, smuteční zástup zneklidněl ještě mnohem víc a nebyl vůbec s to slyšet řečníkova slova. Klobouk při vši své skromné nehybnosti rušil obřad mnohem víc, než kdyby Clevis udělal pár kroků a zvedl ho. Řekl proto člověku, který stál před ním, *promiňte*, a prodral se ze zástupu. Octl se tak na prázdné ploše (podobné malému jevišti) mezi hrobem a smutečními hosty. Shýbl se, natáhl ruku k zemi, ale vítr v té chvíli znovu zadul a odsunul klobouk o kus dál, pod nohy řečníka.

V té chvíli už nikdo nemyslel na nic jiného než na otce Clevisa a jeho klobouk. Řečník o klobouku nic nevěděl, ale pochopil, že se něco děje mezi jeho posluchači. Zvedl oči od papíru a s překvapením hleděl na neznámého muže, který stál dva kroky před ním a díval se na něho, jako by se chystal ke skoku. Sklonil oči zas rychle k písmenám; snad doufal, že až je zvedne, neuvěřitelný přízrak zmizí. Ale když je zvedl, muž stál stále před ním a stále se na něho díval.

Otec Clevis nemohl totiž dopředu ani dozadu. Vrhá se pod nohy řečníka mu připadalo opovážlivé a vrátit se zpátky bez klobouku směšné. Stál tu tedy nehnutě, přikován svou nerozhodností, a marně se snažil, aby ho napadlo nějaké rozhodnutí.

Toužil, aby mu někdo pomohl. Ohlédl se po hrobnících. Ti stáli nehnutě na druhé straně hrobu a dívali se upřeně pod řečníkovy nohy.

V té chvíli znovu zadul vítr a klobouk se sunul zvolna k okraji hrobu. Clevis se rozhodl. Energicky vykročil,